
КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

УДК 37.07:005.895“364”

DOI 10.33989/2519-8254.2023.13.289906

ORCID 0000-0003-0011-609X

ORCID 0000-0001-5647-0237

ORCID 0000-0002-9665-1427

ДО ПРОБЛЕМИ ЯКІСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТА ОСВІТНІХ СТРУКТУР У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Любов Кравченко,

докторка педагогічних наук, професорка, головна редакторка журналу
«Ukrainian professional education = Українська професійна освіта»;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Леся Круніна,

кандидатка педагогічних наук, директорка;
Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка;

Андрій Бухун,

кандидат педагогічних наук, доцент, заступник начальника оперативного факультету;
Національна академія Національної гвардії України.

У статті в руслі завдання підготовки фахівців з управління соціальними групами, спільнотами й суспільством загалом проведено аналіз проблеми якісного менеджменту соціокультурних та освітніх структур у період воєнного часу, зокрема, загострено аспект соціальної відповідальності менеджерів за результати власної діяльності.

З урахуванням Рекомендацій Європейського Парламенту і Ради Європи окреслено перелік компетентностей менеджерів соціокультурних та освітніх структур; визначено культурну, соціальну і громадянську компетентності як основу ефективної взаємодії менеджерів з різновіковими групами людей у процесі професійної діяльності. Основним завданням фахівців цієї групи виокремлено створення довготривалих відносин між соціальними спільнотами й суспільством в умовах воєнного стану в Україні, засноване на їхній готовності до оперативного пошуку нестандартних моделей організації соціально-культурного й освітнього середовища та інноваційних гуманітарно-педагогічних технологій.

У руслі вимог до менеджерів соціокультурних та освітніх інституцій виділено ознаки менеджменту ХХІ століття (цінності, норми, традиції, фірмовий стиль, імідж, організаційна культура, корпоративний командний дух); систематизовано вимоги до фахівців та з'ясовано кращі зразки світового досвіду реалізації соціокультурних і освітніх проєктів (англо-американська модель менеджменту – різноманітність і самодостатність соціокультурних комплексів, відомі ініціативи благодійних фондів, волонтерська практика; європейська модель – види навчання й стажування в кращих соціокультурних і освітніх інституціях, мультикультурна освіта менеджерів тощо).

Проведено висновок щодо зростання соціальної відповідальності менеджерів соціокультурних та освітніх структур у період воєнного стану в Україні.

Ключові слова: соціокультурні та освітні структури, період воєнного стану, менеджмент соціокультурної діяльності, менеджер закладу культури, освітній менеджмент, соціальна відповідальність.

Постановка проблеми. Однією з найголовніших складових успіху економічно розвинутих країн світу є використання якісного менеджменту, тобто – науково обґрунтованої та логічно побудованої системи управління державною організацією й усіма галузями в ній. Сучасний етап розвитку України характеризується пошуком найбільш ефективних важелів і механізмів управління як найважливішого чинника впливу на значні прошарки суспільства, адже саме управлінська діяльність визначає успіхи на внутрішньому і зовнішньому ринках, є запорукою інституційних і структурних змін, свідчить про здатність тієї або іншої організації до адаптації в умовах зовнішньої і внутрішньої конкуренції. Водночас в сучасних умовах зниження промислового виробництва, ліквідації значних сегментів вітчизняної промисловості набувають нового значення ті види людської діяльності, зокрема й соціокультурної та освітньої, яка передбачає цілеспрямований, спеціально організований процес залучення особистості до тих цінностей суспільства, що є актуальними в період кризових ситуацій. Модернізація вітчизняної освіти в обставинах воєнного часу передбачає якісно нову підготовку фахівців у закладах вищої освіти, які є готовими не лише до роботи в соціокультурних закладах, різнопланових освітніх інституціях, а й до захисту Батьківщини, міжнародного співробітництва у цій сфері.

Рекомендаціями Європейського Парламенту і Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя окреслено перелік компетентностей, якими має володіти доросла людина, зокрема, майбутній фахівець будь-якої галузі та сфери діяльності: культурна компетентність, громадянська і соціальні компетентності, інноваційність, інформаційно-комунікаційна компетентність, здатність спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами. Культурна й соціальна компетентності є такими, що безпосередньо корелюють із підготовкою майбутніх фахівців до роботи у сфері соціокультурної та освітньої діяльності; оскільки саме ця діяльність передбачає спеціально організований процес впливу на різновікові групи людей, значну увагу приділяють управлінню цим процесом.

Гостро актуальним завданням фахівців із менеджменту соціокультурної та освітньої діяльності є створення довготривалих відносин між соціальними групами, спільнотами й суспільством в умовах воєнного стану. Менеджери таких сфер діяльності мають бути готовими не тільки до виконання певного обсягу професійних функцій, а й до оперативного пошуку нестандартних моделей організації соціально-культурного й освітнього середовища та інноваційних гуманітарно-педагогічних технологій, що відповідають нагальним потребам суспільства у період значних випробувань і соціальних зрушень.

Метою статті є аналіз проблеми якісного менеджменту соціокультурних та освітніх структур у період воєнного стану в Україні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Сучасні зміни суспільства на фоні загострення питань національних традицій, необхідності швидкої інтеграції в світову культуру, трансляції здобутків національної культури в майбутнє української нації у співдружності з передовими країнами світу створюють вимоги та критерії вітчизняного соціуму, які визначають для майбутніх менеджерів провідною здатність до відчуття соціокультурних змін та трансформацій, що формуються і розвиваються на основі усвідомлення загальних засад явищ військової культури, які потужно впливають на сучасне суспільство. З переходом на військову економіку українське суспільство формує до фахівців з менеджменту різнопланові вимоги щодо розвитку особистості, яка в подальшому володітиме засобами ефективною адаптації в соціумі та повноцінно матиме змогу активно реалізовувати природні задатки; інтенсифікація життєвих

процесів актуалізує потребу розвитку в особистості менеджерів високого рівня загальнолюдських цінностей, комунікативної, інформаційної культури, вміння реалізувати гуманістичні функції освіти, інтегрувати різноманітні, часто протилежні за змістом знання.

Інноваційні підходи до підготовки майбутніх менеджерів представлені в роботах Г. Дмитренка, В. Кричевського, Ю. Конаржевського, М. Поташника, В. Маслової; проблематику підготовленості керівників, зокрема, менеджерів соціокультурної та освітньої сфери до управлінської діяльності розглядають О. Ануфрієва, Т. Бурлаєнко, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, О. Дубініна, М. Кириченко, М. Морозова, В. Олійника; такі вітчизняні вчені, як Н. Бібік, В. Байденко, І. Зязюн, І. Колеснікова, М. Лук'янова, О. Овчарук, О. Савченко, М. Степко, Л. Хоружа займаються питаннями формування професійної компетентності майбутніх менеджерів. Аналіз праць з питань розвитку компетентності (Т. Бурлаєнко, Т. Гайворонська, І. Зязюн, М. Міровська, О. Мурашко, В. Куніцина, В. Саюк, Є. Табакова) дозволяє розглядати професійну підготовку менеджерів соціокультурної та освітньої діяльності як формування якостей особистості, її установок, професійних, педагогічних та психологічних знань і вмінь з урахуванням зарубіжного й вітчизняного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Галузь менеджменту як наука про організацію та управління соціальними організаціями відносно нова; її історія сягає початку ХХ-го століття, хоча потреба в такій науці з'явилась дещо раніше, вже наприкінці ХІХ століття і була пов'язана з появою та швидким розвитком машинного виробництва. Якщо на початку ХХ ст. зародження і становлення наукового менеджменту пов'язане із утвердженням світових економічних моделей, то сучасний етап розвитку менеджменту як науки (від 1940 рр. і дотепер) класифікує провідні наукові підходи (процесний, системний, ситуаційний), які дозволяють узагальнити закономірності та принципи управління і менеджменту, а також виявити загальні тенденції – універсалізм, спрямованість на організаційну культуру, конкурентоспроможність як мистецтво будь-якої організаційної та управлінської діяльності. Серед найбільш визнаних у світі сучасних теоретиків менеджменту – Б. Гейтс, П. Друкер, Ф. Котлер, Г. Мінцберг, М. Портер та ін.

Менеджмент ХХІ століття розглядаємо самостійним соціокультурним явищем із властивими йому цінностями, нормами, традиціями, певною субкультурою тощо. Фірмовий стиль, імідж, організаційна культура, корпоративний командний дух як складники сучасної парадигми управління уособлюють новий концепт управлінської діяльності будь-якою справою, зокрема й соціокультурною та освітньою (Кравченко, Білик, ... 2021).

Відбір кращих досягнень менеджменту на всіх етапах його становлення в умовах соціально-економічних реалій військового стану в Україні дозволив сформувати думку про необхідність розвивати низку його найефективніших складників (стратегічний менеджмент, маркетинг, технологія «паблік рілейшнз» тощо) і для соціокультурної, і для освітньої сфери.

Систематизація вимог до фахівців із соціокультурної та освітньої галузей свідчить про основні програмні результати, зокрема: володіння базовими знаннями менеджменту й маркетингу соціокультурної та освітньої діяльності, підприємництва в соціокультурній та освітній сфері, реклами, культурної політики, історії мистецтв і культури, методиками й технологіями проєктування культурно-дозвілдової та експозиційно-виставкової діяльності; знаннями з гуманітарних, економічних і мистецьких дисциплін, теорій, що складають базу еkleктичних знань у соціокультурній та освітній сфері; основних етапів становлення й розвитку соціокультурної сфери і освітньої діяльності, відповідного міжнародного і вітчизняного досвіду, нормативно-правової бази; про зміст діяльності, технології роботи соціокультурних установ і

закладів, інших державних і недержавних організацій освітнього спрямування; володіння професійними знаннями щодо класифікації та визначення інноваційних рішень для створення, реалізації й забезпечення соціокультурних та освітніх потреб груп людей; методами дослідження, аналізу та планування ринку культурного продукту й освітніх послуг; здатністю узагальнювати й адаптувати найкращий досвід управління, застосовувати теорії, методи і принципи соціокультурного менеджменту, інноваційні методи і технології роботи при розв'язанні професійних завдань; працювати в команді, застосовувати методи мотивації в управлінні, здійснювати професійну діяльність відповідно до чинного законодавства; етапи менеджерської діяльності, давати визначення й виокремлювати основні поняття, знаходити спільні риси і відмінності при порівнянні явищ соціокультурного та освітніх процесів; здійснювати проектування освітніх послуг, промоцію, організацію збуту культурного продукту, організовувати різнопланові заходи на локальному, регіональному, державному та міжнародному рівнях; визначати соціокультурний потенціал різних стейкхолдерів; ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення й оцінювати наслідки прийнятих організаційно-управлінських рішень; установлювати комунікативну взаємодію, застосовувати професійних інструментарій із різними професійними суб'єктами і групами (Дмитренко, 2014).

Зазначені вище вимоги зумовлюють використання зарубіжного досвіду соціокультурної діяльності. Наприклад, в англо-американській моделі важлива роль відводиться регіонам; звідси – різноманітність концепцій і підходів, ініціатив із організації практичної діяльності установ культури, мистецтва, дозвілля, підготовки фахівців, закладів освіти. Кожен штат, провінція – різноманітний і самодостатній соціально-культурний комплекс, найчастіше взаємодіє з іншими точками планети. Відомі ініціативи Фондів Форда, Сороса, Діснеєвського університету, професійних клубів при вишах Британії, Канадських освітніх центрів у вдосконаленні підготовки соціально-культурних та освітніх комунікаторів (Любарець, 2018).

У Франції поширеною є волонтерська практика в сфері культури, мистецтва, дозвілля, туризму, спорту, творчості; добровольці складають половину соціальних працівників. В Австралії, інших англомовних країнах завдяки тим, хто у вільний час виконує обов'язки працівників культури та дозвілля, економиться до 75-80% видаткової частини бюджету. Волонтери, основною професією яких є наукова, педагогічна, політична, робітничо-селянська праця, формуються в соціокультурний актив; часто проходять стажування у професіоналів або відвідують семінари діячів культури, мистецтва, досвідчених менеджерів соціокультурної сфери (Локшин, 2013; Любарець, 2018).

Для Європи загалом характерні два види навчання: періодичне підвищення кваліфікації, отримання нової спеціальності з інтенсивною програмою академічних і практичних занять, стажування в кращих Центрах культурних технологій та закладах освіти. Концепція мультикультуралізму є такою системою, в якій мають враховуватися різні соціальні чинники при навчанні професії. Мультикультурне навчання формує у здобувачів освіти почуття свободи, що дозволяє вдосконалювати знання і професійні навички для участі у вільному демократичному суспільстві, легко взаємодіяти з різними соціальними групами та особистостями; така освіта передбачає, щоб викладачі навчали майбутніх професіоналів з менеджменту в контексті абсолютно нових соціокультурних відносин і чинників, що є досить важливим для України в обставинах воєнного часу.

Проаналізувавши досвід підготовки менеджерів соціокультурної діяльності в зарубіжних країнах, зазначимо, що освітня система більшості країн має культуротворчу модель, метою якої є не лише споживання і трансляція знань, а й генерація здатності людини до відновлення знання у різних формах соціокультурної практики. Ураховуючи позитивний зарубіжний досвід підготовки майбутніх менеджерів соціокультурної та освітньої сфери, можемо впевнено констатувати, що цей досвід дозволить

удосконалити професійні програми підготовки фахівців відповідних спеціальностей в Україні, допоможе сформулювати вимоги, що є актуальними на сучасному складному етапі, визначити об'єктивні можливості та умови покращення менеджменту соціокультурної та освітньої сфери загалом.

Це зумовлює розгляд таких питань соціокультурної роботи за кордоном: знання змісту і структури соціокультурної діяльності за кордоном; основних принципів і методів організації соціокультурної діяльності; особливостей функціонування інституцій дозвіллевої діяльності в різних країнах; основних функцій і завдань діяльності менеджерів; здатність аналізувати культуротворчі процеси у країнах зарубіжжя; визначати, аналізувати форми і специфіку організації соціокультурних і дозвіллевих заходів у різних країнах; застосовувати зарубіжний досвід соціокультурної й освітньої діяльності у вітчизняній практиці; міжнародного співробітництва: знання специфіки діяльності міжнародних і міжурядових організацій; неформальних об'єднань; громадських організацій; особливості співпраці та спільної діяльності на різних рівнях (світові загального характеру, світові галузевого характеру, регіональні загального характеру, регіональні галузевого характеру, спеціалізовані, особливі); уміння організовувати і здійснювати діяльність міжнародних об'єднань («організація», «союз», «асоціація», «група асоціацій», «федерація», «конфедерація», «об'єднання», «асамблея», «комісія», «комітет», «фонд», «рада», «центр», «бюро», «інститут», «агентство»); налагодження контактів між вітчизняними, зарубіжними і міжнародними організаціями для здійснення ефективної діяльності в соціокультурній та освітній сферах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна зробити висновок, що професійна підготовка менеджерів соціально-культурної та освітньої діяльності в даний час є процесом і результатом формування у здобувачів вищої освіти з профільних програм бакалаврату, магістратури та аспірантури знань, умінь і ціннісних установок (відносин), що є основою організаційно-управлінської компетентності менеджерів; їх зміст регламентовано освітніми стандартами за напрямками підготовки та профільними професійними стандартами. Ці вимоги гарантують ефективне виконання в даній сфері дій, що пропонуються професією, на рівні не нижче мінімально пропонованих вимог до професіоналізму і якості виконуваної роботи сучасного менеджера з урахуванням закордонного досвіду.

Зазначене актуалізує в обставинах воєнного стану в Україні провідні аспекти соціальної відповідальності менеджерів соціокультурної та освітньої галузей як реакції на військово-соціальні проблеми, заснованої на відповідальності, відповідному реагуванні та володінні кращими зразками зарубіжного досвіду. Соціальна відповідальність менеджерів забезпечує такі переваги: змінює потреби суспільства; допомагає розв'язувати нагальні проблеми; формує норми моралі в суспільстві й організації; створює аксіологічно зорієнтовані відносини, оскільки така відповідальність є похідною особистих цінностей, що впливають із етики менеджерів та дотичних до них соціальних груп. У зазначеному контексті конкуренція між менеджерами не може переростати в інстинкт наживи, дотримання принципу максимізації вигоди, непрофесіоналізму тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Буньківська, О. В. (2009). *Інформаційний простір: соціокультурна сутність, стан та проблеми функціонування в Україні*. (Автореф. дис. канд. культурології). Київ.
- Дмитренко, Г. А., Ануфрієва, О. Л., Бурлаєнко, Т. І. та ін. (2014). *Людиноцентрична система державної системи управління в Україні: утопія чи шанс*: монографія. Київ: ДКС-центр.

- Кравченко, Л. М. (2006). *Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти*: монографія. Полтава: Техсервіс.
- Локшин, В. С. (2013). *Формування професійної компетентності менеджерів соціокультурної сфери в контексті модернізації вищої освіти*: монографія. Київ: ІВО НАПН України.
- Любарець, В. (2018). Професійна підготовка майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності в зарубіжних країнах. *The theory and methods of educational management*, 1 (21). Взято з http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v1_2018/%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C%20%D0%92.%D0%92..pdf
- Петрова, І. В. (2005). *Дозвілля в зарубіжних країнах*: навчальний посібник. Київ: Кондор.
- Про основні компетенції для навчання протягом усього життя*: рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18 грудня 2006 року. Взято з http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_975
- Терентьева, Н. О. (2016). Просвітницька діяльність громадських організацій України (на прикладі МАКБЕЗ). В кн. В. В. Кузьменко (Ред.), *Педагогічний альманах: збірник наукових праць* (Вип. 32, с. 217-222). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».
- Kravchenko, L., Bilyk, N., Onipko, V., Plachynda, T., & Zavitrenko, A. (2021). Professional Mobility of the Manager of a Secondary Education Institution as the Basis of His or Her Self-Development. *Revista romaneasca pentru educatie multidimensional*, 13, 1, 417-430. DOI: 10.18662/rrem/13.1/379.

REFERENCES

- Bunkivska, O. V. (2009). *Informatsiyni prostir: sotsiokulturna sutnist, stan ta problemy funktsionuvannia v Ukraini [Information space: sociocultural essence, state and problems of functioning in Ukraine]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv: Kyivskiy nats. un-t kultury i mystetstv Ministerstva kultury i turyzmu Ukrainy [in Ukrainian].
- Dmytrenko, H. A., Anufrieva, O. L., & Burlaienko, T. I. ta in. (2014). *Liudynotsentrychna systema derzhavnoi systemy upravlinnia v Ukraini: utopiia chy shans [People-centered system of the state management system in Ukraine: utopia or chance]*: monohrafiia. Kyiv: DKS-tsentr [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. M. (2006). *Neperervna pedahohichna pidhotovka menedzhera osvity [Continuous pedagogical training of the education manager]*: monohrafiia. Poltava: Tekhservis [in Ukrainian].
- Kravchenko, L., Bilyk, N., Onipko, V., Plachynda, T., & Zavitrenko, A. (2021). Professional Mobility of the Manager of a Secondary Education Institution as the Basis of His or Her Self-Development. *Revista romaneasca pentru educatie multidimensional*, 13, 1, 417-430. DOI: 10.18662/rrem/13.1/379.
- Lokshyn, V. S. (2013). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti menedzheriv sotsiokulturnoi sfery v konteksti modernizatsii vyshchoi osvity [Formation of professional competence of managers of the socio-cultural sphere in the context of modernization of higher education]*: monohrafiia. Kyiv: IVO NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
- Liubarets, V. (2018). Profesiina pidhotovka maibutnikh menedzheriv sotsiokulturnoi diialnosti v zarubizhnykh krainakh [Professional training of future managers of socio-cultural activities in foreign countries]. *The theory and methods of educational management*, 1 (21). Retrieved from http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v1_2018/%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C%20%D0%92.%D0%92..pdf [in Ukrainian].
- Petrova, I. V. (2005). *Dozwillia v zarubizhnykh krainakh [Leisure in foreign countries]*: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].

Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia [About core competencies for lifelong learning]: rekomendatsiia 2006/962/Yes Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady (Yes) vid 18 hrudnia 2006 roku. Retrieved from http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_975[in Ukrainian].

Terentieva, N. O. (2016). Prosvitnytska diialnist hromadskykh orhanizatsii Ukrainy (na prykladi MAKBEZ) [About core competencies for lifelong learning]. In V. V. Kuzmenko (Ed.), *Pedahohichnyi almanakh [Pedagogical almanac]: zbirnyk naukovykh prats* (Is. 32, pp. 217-222). Kherson: KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity» [in Ukrainian].

TO THE PROBLEM OF QUALITY MANAGEMENT OF SOCIO-CULTURAL AND EDUCATIONAL STRUCTURES DURING THE PERIOD OF MARTIAL STATUS

Liubov Kravchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Editor-in-Chief of the scientific journal «Ukrainian Professional Education»;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Lesia Krupina,

Candidate of Pedagogical Sciences, Head;
Kremenchuk A. S. Makarenko Humanitarian and Technological Academy;

Andrii Bukhun,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Deputy Head of the Operational Faculty;
National Academy of the National Guard of Ukraine.

In the article, in line with the task of training specialists in the management of social groups, communities and society in general, an analysis of the problem of quality management of socio-cultural and educational structures during the wartime period was carried out, in particular, the aspect of social responsibility of managers for the results of their own activities was sharpened.

Taking into account the Recommendations of the European Parliament and the Council of Europe, the list of competencies of managers of socio-cultural and educational structures is outlined; cultural, social and civic competence is defined as the basis of effective interaction of managers with different age groups of people in the process of professional activity. The main task of specialists of this group is the creation of long-term relations between social communities and society in the conditions of martial law in Ukraine, based on their readiness to quickly search for non-standard models of organizing the social, cultural and educational environment and innovative humanitarian and pedagogical technologies.

In line with the requirements for managers of socio-cultural and educational institutions, the signs of management of the 21st century are highlighted (values, norms, traditions, corporate style, image, organizational culture, corporate team spirit); the requirements for specialists were systematized and the best examples of the world experience of implementing sociocultural and educational projects were clarified (the Anglo-American model of management – the diversity and self-sufficiency of sociocultural complexes, well-known initiatives of charitable foundations, volunteer practice; the European model – types of training and internships in the best sociocultural and educational institutions, multicultural education of managers, etc.).

A conclusion was made regarding the growth of social responsibility of managers of socio-cultural and educational structures during the wartime period in Ukraine.

Keywords: *socio-cultural and educational structures, wartime period, management of socio-cultural activities, cultural institution manager, educational management, social responsibility.*

Надійшла до редакції 05.01.2023 р.